

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM,
FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI
TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI VA ADABIYOTI
UNIVERSITETI**

JAHON ADABIYOTI VA QIYOSIY ADABIYOTSHUNOSLIK KAFEDRASI

**“XAMSA, EPOS, ROMAN:
NAVOIY VA RABLE”**

mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari

2026-yil, 23-aprel

Toshkent “Firdavs-Shoh nashriyoti” 2026

MINISTRY OF HIGHER EDUCATION, SCIENCE AND
INNOVATIONS OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN
ALISHER NAVA’I TASHKENT STATE UNIVERSITY
OF UZBEK LANGUAGE AND LITERATURE
DEPARTMENT OF WORLD LITERATURE AND COMPARATIVE
LITERATURE

Proceedings of the international scientific-theoretical conference titled

Maftuna Norqulova,

O'qituvchi

(ToshDO'TAU, O'zbekiston)

AHMAD A'ZAM QISSALARINING BADIY XUSUSIYATLARI

Annotatsiya. Maqolada Adib Ahmad A'zamning "Hali hayot bor...", "Asqartog' tomonlarda", "Bu kunning davomi", "Quroq" qissalari tahlil qilinadi. Unda ushbu qissalarning syujet qurilishi, obrazlar tizimi hamda kompozitsion xususiyatlari o'rganilib, ularning o'zaro poetik munosabati yoritiladi. Qissalarning kompozitsion tuzilishi, sintetik tabiati, semantik-struktur xususiyatlari va kinoyaviy uslubi tahlili orqali o'zbek qissachiligidagi poetik yangilanishlar hamda adibning individual uslubiga xos jihatlar aniqlanadi.

Kalit so'zlar: qissa janri, avtobiografik asar, badiiy syujet, obrazlar tizimi, kompozitsiya, sintetiklik, semantik-struktur tabiati, kinoya uslubi.

Abstract. The article analyzes the novellas "Hali hayot bor...", "Asqartog' tomonlarda", "Bu kunning davomi" and "Quroq" by the writer Ahmad A'zam. It examines the plot construction, system of characters, and compositional features of these works, and elucidates their interrelated poetic connections. Through the analysis of the compositional structure, synthetic nature, semantic-structural characteristics, and ironic style of the novellas, the study identifies poetic innovations in Uzbek novella writing as well as the distinctive features of the author's individual style.

Keywords: novella genre, autobiographical work, artistic plot, system of characters, composition, synthetic nature, semantic-structural characteristics, ironic style.

Epik tafakkur tizimida qissa janri hikoya va roman orasida markaziy o'rinni egallaydi. Ko'plab yozuvchilar ijodiga nazar tashlasak, dastlab hikoyada o'zini sinab

ko‘rgan adiblar, keyinchalik qissa yozish orqali romanga xos taffakkur tarzini shakllantirishda mazkur janrning o‘rni beqiyos. Epik turga oid asarlarni ma’lum janrlarga ajratishda, albatta, muayyan qonuniyatlarga amal qilinadi. Masalan, hikoya janrida uning hajman qisqaligi, qahramon hayotining muayyan bir lavhasi, muayyan voqelik bayon qilinsa, roman janri obrazlarining murakkabligi, voqelikning qamrab olish ko‘lamining kengligi va o‘nlab hikoyalarning bir syujetga jamlashi nuqtai nazaridan o‘ziga xoslik kasb etadi. Qissada qahramon taqdiri masalasi oldingi planga chiqarilib, yozuvchi ijodiy niyati, badiiy g‘oyasi ma’lum bir personaj tilidan hikoya qilinadi. Bu uchta janrning xususiyati epik tafakkur ko‘lamini belgilashda, joriy davr holatini ko‘rsatishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, qissa janri epik tafakkur yadrosi hisoblanadi. Chunki qissaning quyiga qarab og‘ishidan kichik janrlar, yuqoriga qarab chiqishidan katta janrlar vujudga keladi. Bu haqda adabiyotshunos Dilmurod Quronovning “hikoya-qissa-roman” uchligini epik janrlar tizimining umurtqasi – yadrosi deyish mumkin. Uchlik markazida joylashgan qissa g‘oyaviy-badiiy jihatlar bilan hikoya tomon ham, roman tomon ham siljiy oladi. Masalan, “Muqaddas” (O.Yoqubov), “Chollardan biri” (M.Muhammad Do‘st), “Hali hayot bor...” (A.A‘zam) kabi qissalarda hikoya bilan qondoshlik belgilari saqlansa, “Galatepaga qaytish” (M.Muhammad Do‘st), “Guli-guli” (E.A‘zam), “Yozning yolg‘iz yodgori” (X.Sultonov) kabi qissalarning romanga bo‘ylashayotgani sezilib turadi”²⁰⁶ degan fikrini keltirish o‘rinli.

Qissa atamasi arabcha so‘zdan olingan bo‘lib, “hikoya qilmoq”, “qissa qilmoq” degan ma’nolarni bildiradi. Lug‘aviy ma’nosiga ko‘ra, muayyan bir shaxs hayotining ma’lum bir davrini bayon qiladigan janr. Adabiyotshunoslik lug‘atlarida qissaga turli xil fikrlar bildiriladi: “Qissa... 1. Yaqin va O‘rta Sharqda keng tarqalgan folklor va yozma adabiyot asarlari; 2. O‘zbek prozasida keyingi o‘n yillar ichida hikoyadan katta, romandan kichik va aksariyat hollarda asosiy qahramon sarguzashtlari asosida yuzaga kelgan badiiy asarlar ham qissa deb yuritilmoqda.

²⁰⁶ Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari.– Toshkent: Akademnashr, 2018. – B.378.

Bunday asarlar o‘z xarakteri, janr imkoniyatlari, badiiy-tasviriyl prinsip va usullari jihatidan povest janri bilan bir xildir”²⁰⁷.

O‘tgan asrning 70-80-yillarida adabiyot maydoniga dadil qadamlar bilan kirib kelgan ijodkorlardan Ahmad A‘zam o‘zining asarlari bilan adabiyotshunoslar nazariga tushgan, kitobxonlar ko‘nglidan joy olgan kam sonli yozuvchilardan hisoblanadi. Hayotni kuzatishi, teran mushohadasi, hayotiy tajribasi, yozuvchining o‘ziga xos uslubi yillar davomida sayqallanib, shakllanib kelgan. Buni biz adibning turli janr namunalarida yozgan asarlari misolida yaxlit holda kuzatishimiz mumkin. Qolaversa, kichik bir hikoyada katta so‘z ayta olish, katta mazmun yuklash, bir inson hayotining kichik bir lavhasi orqali umuminsoniy, yuksak g‘oyalarni berish mumkinligini adib ijodida yaqqol ko‘rish mumkin. Yozuvchining ko‘plab hikoyalari, qissa va romanlari mashhur. Adib ijodidagi o‘ziga xoslik, yangicha uslub va yondashuv uning qissalarida ko‘proq namoyon bo‘ladi.

Adibning “Hali hayot bor...”, “Asqartog‘ tomonlarda”, “Bu kunning davomi”, “Quroq” kabi qissalari o‘zbek adabiyotida yangilik bo‘ldi. Yozuvchi e‘stetik ideali, ijodiy niyati, badiiy g‘oyasi badiiy syujet, obraz, badiiy detal kabi poetik komponentlar orqali ro‘yobga chiqadi. “Hali hayot bor..” qissasi yangi o‘zbek qissachiligining yorqin namunasi hisoblanadi. Mazkur qissada voqealar hikoyaga xos bitta lavha atrofida kechadi. Qissa voqealari A‘lam obrazining bir kunlik lavhasini aks ettirsa-da, unda mavjud jamiyat muammolarini o‘zida ifodalaydi. Shu jihatidan bilan qissaga xos xususiyatlarni yetakchiligi ko‘zga tashlanadi. Bu haqida adabiyotshunos D.Quronov shunday fikr bildiradi: “Hali hayot bor...” asari – qissaning nasrimizdagi yangi bir ko‘rinishi, unda hikoya va dramaga xos poetik xususiyatlar uyg‘unlashgani holda qissa problematikasi yetakchilik qiladi. Hikoyadagi kabi unda bitta voqea qalamga olingan, voqea o‘z holicha estetik qimmat kasb etadi (ya‘ni, qissadan farq qilaroq, voqea qahramonga nisbatan voqea emas). Dramadagi kabi unda bitta voqea – A‘lamning markazkomdan yo‘qlanishi

²⁰⁷ Хотамов Н., Саримсоков Б. Адабиётшунослик терминларининг русча-ўзбекча изоҳли луғати. – Тошкент: Ўқитувчи, 1983. – Б.169.

dramatik konfliktli holatni yuzaga keltiradi: barcha personajlarning xatti-harakatlari shu bilan bog‘liq, voqeaning izchil rivojidan ko‘ra, u yuzaga keltirgan holat muhimroq. Ya’ni voqeaning izchil rivoji emas, holatning ichki rivoji ustuvorlik qiladi. Shunga ko‘ra, syujet epizodlar – dramadagi kabi almashinib turuvchi ko‘rinishlardan tarkib topgan. Har bir ko‘rinishda muayyan personajlar ishtirok etadi, ularning qiyofasi dramatik holat bilan bevosita bog‘liq holda ochilib boradi. To‘g‘ri, ushbu epizodlarni qahramon – A‘lam bilan bog‘liq syujet chizig‘i birlashtiradi. Biroq, garchi syujet o‘zagini tashkil qilsa-da, A‘lam chizig‘i g‘oyat ixcham: hovlisida ko‘mir tashiyotganida xabarchi boradi – ishga kelib nima gapligini aniqlaydi – ariza berib ishdan ketadi”²⁰⁸. Ko‘rinadiki, qissa voqealari qahramon hayotidan olingan bir lavhaga asoslanadi. Unda bosh qahramon A‘lamning Markazkomdan yo‘qlanishi bilan voqealar shiddat bilan rivojlanib boradi. Birgina telefon qo‘ng‘irog‘i orqali tinchlik hukm surayotgan muhit to‘zg‘ib ketadi. Bu bizga Gogolning “Revizor” asarini yodga soladi. Unda ham revizor kelishi haqidagi xabardan so‘ng, butun idoralar, shifoxona, maktab, sud tizimidagi jamiyat kishilari o‘z kamchiliklarini yashirish uchun harakatga tushib qolishadi. “Hali hayot bor...” qissasida ham ayni jihatlar ko‘zga tashlanadi.

Muallif badiiy konsepsiyasining o‘ziga xosligini belgilashda badiiy obraz masalasiga e’tibor qaratish lozim. Adib qissalarida markazga qo‘yilgan qahramonlar asosan, ziyoli qatlamga mansub bo‘lib, mavjud ijtimoiy-siyosiy tuzumga qarshi chiqadi, nohaqlik, adolatsizlik kabi illatlarga qarshi kurash olib borishadi. Adib bu muhitdagi xunrezliklar, poraxo‘rlik, ilmsizlik, ikkiyuzlamachilik kabi illatlar haqida fikr yuritir ekan, qissa bosh qahramonlari xulq-atvorini ularning muhitga bo‘lgan munosabati, axloqiy qarashlarida ochib beradi.

Adibning “Asqartog‘ tomonlarda” qissasi zamonaviy o‘zbek adabiyotida shaxs ma’naviy iztirobini psixologik va ramziy shaklda tasvirlagan badiiy asar hisoblanadi. Qissada ijodkor va ziyolining ijtimoiy muhitdagi fojiaiy holati, ichki parokandalik va o‘zlikning izlanishi kabi holatlar asar markaziga qo‘yilgan. Asar

²⁰⁸ Куронов Д. Завқимдан бир шингил. Шарқ юлдузи, 2012, №6. – Б.152

voqeligi tashqi harakatdan ko'ra ichki kechinmalar orqali rivojlanadi. Qissa institutda bo'lib o'tgan voqealar, anonim anketa, fakultet janjallari va qahramonning do'stlari, Ofiyat bilan bo'lgan suhbatlari atrofida shakllanadi. Syujetda voqelik izchil emas, balki parcha-parcha ko'rinishlarda tasvirlanadi. Mahdi Ashrapov orqali adib insonning ijtimoiy tazyiqlar ostida o'zini yo'qotishi, yolg'izlik va o'zini anglash jarayonini chuqur tahlil qiladi. U hayotida har xil rollarni ijro etganini, ammo hech biri chinakam "men" emasligini anglaydi. "Men bitta odam emasman, men – tumonatman, chaman odamzorman, to'p pulday turlanib, bu dunyoda qanday yashayapman o'zi..."²⁰⁹, deb o'zini ko'plab bo'laklarga ajratib ko'radi. Bir bo'lagini Shodi akaga, bir bo'lagini Tangirga, bir bo'lagini Mahmudali akaga va boshqasini Haqberdiga ajratib, ularning umrida yashayapman, deb o'ylaydi.

Adabiyotshunos M.Sheraliyeva qissa bosh qahramoni Mahdi haqida o'rinli fikrlarni bildiradi: "Mahdi Ashrapov atrofdagilar bilan o'zaro munosabatlarini tahlil qilar ekan, o'zini va o'zgani anglashda bir pog'ona yuqori ko'tariladi, uning o'zi va o'zga haqidagi ilgarigi va hozirgi tasavvurlari o'rtasida farq, ba'zan esa ziddiyat paydo bo'ladi. Bu holat o'z navbatida qahramonning o'z "men"ini qanday idrok etishi bilan bog'lanadi, qahramonni o'ylantirgan barcha muammolarning ildizi uning o'ziga borib taqaladi"²¹⁰.

"Hali hayot bor...", "Bu kunning davomi", "Quroq" qissalaridan farqli o'laroq, "Asqartog' tomonlarda" qissasining o'ziga xosligi uning sintetik tabiatida ko'rinadi. Qissada sintetik hodisani belgilovchi real voqelik, xotiralar, xalqona ohang, matal va hikoyadan keng foydalaniladi. Bunday badiiy komponentlar uyg'unlashtirilib, yaxlit kompozitsiya va g'oya yaratiladi.

Adibning "Bu kunning davomi" qissasi kompozitsiyasida bir kun ichidagi voqealar fonida insonning ichki kechinmalari, orzu va umidlari badiiy tahlil qilinadi. Markazda esa kutish motivi – qahramoning telefon qo'ng'irog'ini intiqlik bilan kutishi, shu kutish asnosida vaqt va hissiyotning kuchayishi kuzatiladi. Xullas,

²⁰⁹ Ahmad A. Asqartog' tomonlarda. Qissalar. – Toshkent: Yoshlar nashriyot uyi, 2018. – B.238.

²¹⁰ М.Шералиева. Кинофильм асар қаҳрамони ижтимоий-психологик тип сифатида. Илмий хабарнома, АДУ. №3. 2013 й. – Б.57.

kompozitsion jihatdan asar – bir kunlik voqea ichki monologlar, xotiralar va ramziy detallar orqali qurilgan psixologik qissa hisoblanadi. Qissaning kompozitsion markazi – “bir kun” bo‘lib, adib bu kunga inson hayotining butun murakkab qatlamlarini, o‘tmish, bugun va ertani sig‘dirishga harakat qiladi.

Yozuvchi qissalarida muhit tasviri ko‘pincha qahramon ruhiyatini ko‘rsatishga qaratilgan. Adib “Bu kunning davomi” qissasida saraton tasvirini keltirar ekan, “Issiq, havo juda ham issiq edi. Osmon, ko‘m-ko‘k bulutdek, yerni bosib, daraxtlar issiqdan quruqshab, hozir mana, hozir gur-r etib alanga oladiganga o‘xshar edi. Mashinalar shovqini ko‘rinmas quvurga qamalib, faqat ko‘chaning ustida guvlardi, go‘yo ko‘cha tepasidagi ko‘kimtir g‘ubor uning taralib ketishiga imkon bermayotgandek. Juda issiq. Bironta ham yaproq qimirlamaydi. Odamining olgan nafasi ichiga issiq hovur bo‘lib quyiladi. Stolga qo‘lini qo‘ysa, chip etib yopishadi. Ichgan choyi, xuddi badani g‘alvirdek, ter bo‘lib sirqib chiqadi”²¹¹, deydi. Bu tasvir orqali muallif qahramonning ruhiy holatiga metafora qiladi. Qahramon na jismonan, na ruhiy jihatdan “ochiq havo”ga chiqa olmaydi. Havoning yomonligi qahramonning holatini, ichki o‘ylarini ko‘rsatadi.

“Yo‘lak” qissaning markazida turadigan, qahramon doimiy unda harakatlanadigan makon hisoblanadi. “...tegrangda – dunyo, katta hayot, sen esa yo‘lagingda dimiqib, jasadingni sudrab borib kelaverasan”²¹². Ahmad A’zam ichki monologni jonli, og‘zaki nutqqa yaqin, ba’zan qahramonning o‘z-o‘ziga kinoya, ba’zan o‘quvchiga bevosita murojaat ohangida quradi. Adib qissa orqali insonning hayot yo‘li ko‘pincha tashqi tomondan imkoniyatlarga to‘la ko‘rinsa-da, ichki qarorlar, ijtimoiy bosim va shaxsiy qo‘rquvlar uni tor yo‘laklarda yurishga majbur qiladi, degan g‘oyani ilgari suradi.

Qissada qahramon hayot oqimida faol emas, u tomoshabin, tinglovchi va kutuvchi vazifalarini bajaradi. Asardagi telefon detali kutishning markaziy ramziga aylanadi. Qahramon doim “kulrang quti”ga umid bilan qaraydi, tramvayda tanishgan

²¹¹ Ahmad A. Asqartog‘ tomonlarda. Qissalar. – Toshkent: Yoshlar nashriyot uyi, 2018. – B.89.

²¹² Ahmad A. Asqartog‘ tomonlarda. Qissalar. – Toshkent: Yoshlar nashriyot uyi, 2018. – B.87.

qizining qo'ng'irog'ini kutadi. Qahramon ich-ichidan o'sha qizning qo'ng'iroq qilmasligini bilsa-da, avvalida umid bilan, so'ng alam va g'azab bilan kutadi. Shu o'rinda qahramondagi umid tuyg'usining kuchayishi alamga, keyinchalik g'azabga aylanishini kuzatishimiz mumkin. So'ngra ichida qizga nisbatan haqoratli so'zlar ishlata boshlaydi. Uning nutqida ichki g'azabining ifodasi o'laroq, takrorlar ("o'ylayveraman-o'ylayveraman"), o'sha qizga nisbatan keskin haqoratlar ("ajuva", "tannoz") kuzatiladi.

Qissaning ilk, so'nggi jumalari bir-biriga uzviy bog'langan va qahramondagi o'xshash kayfiyatni aks ettiradi. Asarning ilk jumlasiga e'tibor qaratadigan bo'lsak, qahramon bir xillikdan zerikkan hayoti haqida qayg'uradi: "Kvartirangga borasan, ishga kelasan, ishga kelasan, kvartirangga borasan – torgina yo'lakdan chiqmaysan; tegrangda – dunyo, katta hayot, sen esa yo'lagingda dimiqib, jasadingni sudrab borib-kelaverasan; yana o'y o'ylaysan: oldinda o'zingni nimalar kutayotganini bilishga urinasan..."²¹³. Jumla uzun, takrorlarga asoslangan, qahramon o'ziga-o'zi gapiradi. Qarama-qarshi tasvir, keng dunyo va tor yo'lak bir-biriga zid qo'yiladi. Ilk jumladanoq o'quvchi qahramonning ruhiy-psixologik holati bilan tanishadi. Qahramon nutqidan anglash mumkinki, hayot va ish maromi shunchaki jismoniy qatnovga aylanganini, u ichki tomondan so'nib borayotganligini his qiladi.

Ilk jumla haqida adabiyotshunos Umida Rasulova quyidagi fikrlarni bildiradi: "Ilk jumla muloqotning ibtidosi, qahramon hamda kitobxonning g'aybona uchrashuvi, kompozitsion sathning muhim belgisi. Keyingi holat-u vaziyat, dialog-u monolog debochasi. Mavzu, muammolar borasidagi ilk taassurot, bu keyingi bosqichga ko'tarilish, faollikni jadallashtirish jarayoni"²¹⁴. Matn boshida kvartira va ish o'rtasidagi tor yo'lak tasviri qahramon hayotining takroriy va tor doirada qolganligini ko'rsatadi. Tor yo'lak orqali qahramon erkinligi cheklangan. Bu metafora orqali adib qahramon o'z hayotidan noroziligini va kelajakdan umid izlashini tasvirlaydi. Komiljon Hamrayev ilk jumla haqida so'z yuritarkan, uni bir

²¹³ Ahmad A. Asqartog' tomonlarda. Qissalar. – Toshkent: Yoshlar nashriyot uyi, 2018. – B.87.

²¹⁴ Rasulova U. XX asr o'zbek qissachiligi (poetik izlanishlar va taraqqiyot tamoyillari) – Toshkent: "Qamar media" nashriyoti. 2020. – B.215.

nechta turlarini qayd etadi. Biz tahlilga tortgan “Bu kunning davomi” qissasining ilk jumlasida “emotsional jumla” aks etadi. K.Hamrayev tadqiqotida emotsional jumla haqida shunday deyiladi: “Badiiy obrazning ichki dunyosini yoritish va uning ruhiy holati, kayfiyatini ifodalash maqsadida yozuvchi hikoyaning ilk jumlasidayoq histuyg‘u tasvirini chizadi”²¹⁵.

Umuman, “Bu kunning davomi” qissasi yosh psixolog yigitning ichki monologi, hayoti, do‘stlari, orzulari va o‘tmish-kechmishi haqida fikr yuritadi. Unda ko‘p voqealar tashqaridan emas, balki qahramonning ichki kechinmalaridan, xotira va o‘ylaridan kelib chiqadi. Shu sababli qissada voqelikdan ko‘ra ichki tafakkur, ruhiy-psixologik holat va falsafiy savollar ustuvorlik qiladi. Qahramon ulg‘aygani sayin ortda qolgan yoshligi, o‘qish davri bilan bog‘liq xotiralarini, do‘stlari, onasining nasihatleri va shahardagi hayotini qayta ko‘zdan kechiradi. Qissaning bosh g‘oyasi – odamning ruhiy yuksalishi va hayotda o‘z o‘rnini topishi zarurligini ko‘rsatadi.

Adib ijodidagi “Quroq” qissasini to‘liq avtobiografik asar deyishimiz mumkin. Adibning boshqa asarlarida ham ma’lum biografik unsurlar uchraydi. Asar xotira-qissa shaklida yozilgan, muallif hozirgi zamonda turib, o‘tmish xotiralarini, bolalik kechinmalarini esga oladi. Ba’zida shirin xotiralardan suyunadi, kun ko‘rmay o‘tgan bolaligini eslab kuyunadi. Qissada har bir xotira real tasvirlanadi, unda hech qanday to‘qimalar, ortiqcha bo‘rttirishlar yo‘q. Asarning syujet liniyasida bolalik xotiralaridagi tabiiy tasvirlar, ulov mingan bola, qishloq hayoti va undagi odamlarning taqdirlari istifoda etiladi. Agar ijodkor tarixiy haqiqat, real tasvirni o‘zi uchun ma’qul bir qolipga solmoqchi bo‘lsa, yoki kitobxonga manzur bo‘ladigan holga keltirsa, katta xatoga yo‘l qo‘ygan bo‘ladi. “Quroq” hech qanday qoliplarga solinmagan, muallif tilidan sodda va ravon uslubda yozilgan. Undagi haqqoniy tasvirlarni o‘qigan kitobxon go‘yo qahramon bilan u yurgan yo‘llardan birga yuradi, u bilan yelkama-yelka mehnat qiladi, u ko‘rgan azoblardan iztirob chekadi. Qissa boshqa avtobiografik xarakterdagi asarlardan shu jihati bilan farqlanadi.

²¹⁵ K.Хамраев. Ҳикоя композицияси. – Тошкент: Nura’fshon bussines, 2020. – Б.107.

Adabiyotshunos Q.Yoʻldoshev aytganidek, “Ijtimoiy tarixdan farq qilaroq, badiiy adabiyot uchun jamiyatning kechmishlaridan koʻra, alohida odamning boshidan oʻtkazganlari muhim sanaladi”²¹⁶. “Quroq” muallif hayotining oʻtmishi va buguni, yaxshi va yomon kunlari, achchiq va shirin xotiralarini tasvirlanganligi uchun ham qayta-qayta oʻqiladi. Oltmish yoshni qoralagan qahramon, shahar hayoti – oʻn-oʻn besh yoshlardagi bola va qishloq hayotiga kontrast qoʻyiladi. Bir voqea boshqa bir voqeani yetaklashga xizmat qiladi. Qissada esga olinadigan qishloq manzaralari, maktab yillari, qoʻshnilar – bular barchasi muallif bolaligi oʻtgan voqealarning asosida turgani seziladi. Adib “Xoʻ-oʻsh, sizga endi bir hangomani aytib bersam...”²¹⁷ degan jumlar orqali oʻquvchini suhbatdoshi sifatida oʻziga tortadi.

Yozuvchi N.Eshonqul Ahmad Aʼzam ijodi va uning “Quroq” qissasi haqida shunday deydi: “Biz qissada hayotning eng zavqli, eng goʻzal damlari – bolalik damlarining ajib manzarasiga duch kelamiz. Bu xotiralar hayot koʻrparasining eng goʻzal quroqlari bilan bezangan. Bu quroqlar – xotiralar Ahmad akaga kasallikni yengishga, payt poylayotgan ajalni haydashga kuch va madad bergan: ularni unutib, insoniylik, mehr-muruvvat, hayotning qaynoq voqealari, hangomalari toʻshalib turgan pallalarga qaytargan. Qissadagi eshak bilan bogʻliq har bir quroq-hangoma orqali biz inson hayotining turli vaziyatlariga, holatlariga duch kelamiz. Qanday vaziyat boʻlmasin, u baribir hayotga, insonga tegishli, inson qadr-qimmatiga tegishli boʻlib chiqadi. Shu sababli qissadagi har bir xotira-quroqda Ahmad akaning nafasi va irodasi, hayot va odamlar haqidagi xulosasi mavjud”²¹⁸. “Quroq” qissasi Ahmad Aʼzam ijodidagi soʻnggi badiiy asar hisoblanadi. Qissada avtobiografiklik bilan birgalikda mehr-muruvvat, doʻstlik, sadoqat, olijanoblik, kamtarlik, halollik haqidagi muallifning hayotiy xulosalarini ham koʻrishimiz mumkin.

Voqealar rivojida, ayniqsa, eshak obrazi asosiy oʻrinni egallaydi. Qissa boshlanishidan oxiriga qadar bu obraz orqali xotiralar yodga olinadi. Shahar hayotiga aralashib kirgan eshak, “kutilmagan mehmon” sifatida oʻtmishni bugunga

²¹⁶ Ёўлдошев Қ. Очкич сўз. Монография. – Тошкент: Тафаккур нашриёти, 2019. – В.145.

²¹⁷ Аҳмад А. Қуроқ // Ёшлик, 1 / 2013. – Б.15.

²¹⁸ N.Eshonqul. Kitob bandasi (maqolalar, esselar). – Toshkent: Akademnashr, 2022. – B.283.

olib keladi: “Men shaharda, nafaqaga chiqib, endi butun ermagi qog‘oz qoralash bilan kitob mutolaasi bolgan odam, bu esa hu chang bosgan qishloqda qolib ketgan bir eshak. To‘rt oyoqlab kelib turibdi, paqqos!”²¹⁹. Eshak obrazining shaharga (xonaga) kirib kelishi mutlaqo real bo‘lmagan, g‘ayrioddiy holat. Lekin u orqali G‘aziradan, hamqishloqlaridan uzilgan ziyoli odam, eskilik va yangilik o‘rtasidagi to‘qnashuv kabi masalalar kinoyali tarzda ochib beriladi.

Umuman olganda, yangi o‘zbek qissachiligida Ahmad A‘zam qissalarining o‘rni beqiyos. Adib qissalari kompozitsiyasi, sintetik tabiati, semantik-struktur xususiyatlari, kinoyaviy uslubini o‘rganish, tahlilga tortib talqin qilish orqali o‘zbek qissachiligidagi poetik o‘zgarishlar, uslubiy o‘ziga xosliklarni aniqlashga imkon beradi.

Adabiyotlar

1. Аҳмад А. Ҳали ҳаёт бор... Қиссалар. Новеллалар. Ҳикоялар. – Тошкент: О‘zbekiston, 2011. – 320 б.
2. Аҳмад А. Қуроқ // Ёшлик, 1 / 2013. – Б.13-38.
3. Eshonqul N. Kitob bandasi (maqolalar, esselar). – Toshkent: Akademnashr, 2022. – 416 б.
4. Ҳамраев К. Ҳикоя композицияси. – Тошкент: Nurafshon bussines, 2020. – Б.140.
5. Ҳотамов Н., Саримсоқов Б., Адабиётшунослик терминларининг русча-ўзбекча изоҳли луғати. – Тошкент: Ўқитувчи, 1979. – 347 б.
6. Қуронов Д. Адабиёт назарияси асослари. – Тошкент: Akademnashr, 2018. – 480 б.
7. Қуронов Д. Завқимдан бир шингил. Шарқ юлдузи, 2012, №6. – Б.152.
8. Расулова Умида Йўлдош қизи XX аср ўзбек қиссачилиги (Поэтик изланишлар ва тараққиёт тамойиллари). Филология фанлари доктори (DSc) илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. 240 б.

²¹⁹ Аҳмад А. Қуроқ // Ёшлик, 1 / 2013. – Б.15.

9. Шералиева М. Киноявий асар қаҳрамони ижтимоий-психологик тип сифатида. Илмий хабарнома, АДУ. №3. 2013 й. – Б. 57.

10. Йўлдошев Қ. Очқич сўз. Монография. – Тошкент: Тафаккур, 2019. – 688 б.

“AĞUSTOS BÖCEĞİ VE KARINCA” METNI ÜZERINE BIR YAPIBOZUMCU ÇÖZÜMLEME	592
Senbek Utebekov	
CENGİZ HAN VE TIMUR HAKKINDA XIX. YÜZYIL ÇAĞATAYCASINA AIT BIR METINDE ZAMAN EKLERI.....	607
Azamat Xayrullayev	
NORMUROD NORQOBILOV HIKOYALARIDA USLUBIY O‘ZIGA XOSLIK	615
Жусуева С.К., Келдибаева А.	
КЫРГЫЗ АДАБИЯТЫН ИНТЕГРАЦИЯЛАП ОКУТУУНУН ТЕХНОЛОГИЯСЫ.....	625
 Исмаилова Б.Т., Таабалдиева С.Б.	
ЗАМАНЧЫЛ АКЫНДАРДЫН ЧЫГАРМАЛАРЫНДАГЫ ФИЛОСОФИЯЛЫК ОЙЛОР	634
Мария Бекбергенова	
ТИПОЛОГИЯ ЭПИЧЕСКОГО ЖАНРА В ТВОРЧЕСТВЕ БЕРДАХА	644
Maftuna Norqulova	
AHMAD A’ZAM QISSALARINING BADIY XUSUSIYATLARI	650
Ayimxan Eshniyazova	
ADABIY TA’SIR – BADIY-ESTETIK HODISA.....	661
Sanobar Saydazimova	
PARANORMAL EPIZODLAR: DIN, MIF, ARXETIP	668
Hoshimjon Ahmedov	
“QO‘RQMA” ROMANI: ASAR G‘OYASI, TARIXIY VA BADIY HAQIQAT MUAMMOSI.....	676